

Zihin Haritalarında Kimlik Algıları: Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi Örneğinde Romanlar*

Identity perceptions of mind maps: For example, in the neighborhood of Çanakkale Fevzipaşa Gypsies

Elif Boyacı Kültür

İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul

Öz: Bu çalışmanın amacı Romanların mekan algılarını ve mekana bakış açılarını ve bu açıların üzerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen bireyler ile önce yarı yapılandırılmış görüşme yapılmış ardından zihinsel haritalama yöntemi uygulanmıştır. Veriler Excel çalışma dosyasında düzenlenerek tablolaştırılmıştır. Elde edilen veriler Beşli Öge Yaklaşımı ve Sosyal Temsiller Kuramı ile analiz edilmiştir. Romanların mekan bağlılığı "ana yurt" söylemiyle anlam kazanmaktadır. Onlar için mekan, kültürlerini devam ettirdikleri yerdir. Zihin haritalarında da bu ortaya çıkmıştır. Romanlar, öncelikle yaşadıkları mekanları çizmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Mahalleye bağlılık, Zihin Haritası, Kimlik, yer kimliği, Kent kimliği,

Abstract: the purpose of this study is to determine The perceptions and perspectives of residence and settlement, and the factors that influence the Gypsies on these terms. Individuals selected through random sampling has been interviewed by semi-structured method and then mental mapping method was applied. Data were tabulated by editing the file in the Excel worksheet. Obtained data had been analyzed with Five Elements Approach and Social Representation Theory. Residence dependence of the Gypsies "homeland" has become literally on discourse. They resident is where they carry on their culture. This also came out in the mind map. Gypsies, drew the places they lived at first.

Key Words: Neighbourhood loyalty, mental map, identity, residence identity, urban-related identity

Giriş

Araştırma Alanı

Çalışmanın araştırma alanı Çanakkale kentindeki Roman nüfusunun ağırlıklı olarak yaşamakta olduğu Fevzipaşa mahallesidir. Mahallenin seçiminde Roman nüfusunun ağırlıklı yaşam alanını oluşturuyor olması ve ilk yerleşim alanı olarak seçilmiş olması etkili olmuştur.

Fevzipaşa mahallesi; kuzeyinde Kemalpaşa mahallesi, güneyinde Sarıçay, doğusunda Namık Kemal mahallesi ve batısında Çanakkale Boğazıyla çevrilidir. Mahalle nüfusu 2.132 kişidir¹.

¹ http://www.nufusu.com/ilce/merkez_canakkale-nufusu (20.11.2014)

*Yüksek Lisans tezidir. Yayınlanmamıştır.

Araştırmanın Yöntemi

"Zihin Haritalarında Kimlik Algıları: Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi Örneğinde Romanlar" isimli çalışma nitel araştırmadır.

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak görüşme yöntemi uygulanırken sorular yarı yapılandırılmış sorulardan oluşturulmuştur. Briggs(1986) görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu savunmakta ve bu durumun, görüşme yönteminin; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.(Yıldırım ve Şimşek 2004: 105) Yarı yapılandırılmış görüşmenin şüphesiz ki en etkili yanı kişilerin ifade ederken zorlandığı bazı soruları tekrar yapılandırarak sorabilmektir. Bu noktada lisans eğitiminden edindiğim eğitim bilimlerinin faydasını gördüğümü belirtmeliyim.

Yarı Yapılandırılmış sorular demografik özellikler (cinsiyet, yaş, meslek, Fevzipaşa'da ikamet süreleri) hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan sorularla başlamıştır. Daha sonra sorular genel hatlarıyla; ekonomik, kültürel, sosyal ve etnik olarak ayrılmıştır. Araştırmada uygulanan bir diğer yöntem ise Zihin Haritası (bilişsel haritalama) yöntemlerinden olan "elle harita çizme" kullanılmıştır.

Zihin Haritası, insanların yaşadıkları fiziksel çevreye ilişkin bilgilerinin ve yaşantılarının, onların zihinlerinde oluşturduğu simgesel anlamların tümüdür.

Zihinsel Haritalama işlemi, kişinin yaşam çerçevesinde gerçekleşen her şeyin niteliği ve kişiden kişiye değişen anlamlarıyla ilgili bilginin zihinde kodlanmasına ve depolanmasına yarayan bir dizi psikolojik dönüşümden oluşan bir süreçtir. Zihinsel (bilişsel) haritalar, coğrafi haritalara benzemezler ve çoğu zaman gerçek çevreyi bire bir yansıtmazlar; araştırmacılar, zihinsel haritaları insanın bir yerle ilgili olarak geliştirdiği iç imgeler olarak tanımlamaktadırlar. (Göregenli vd 2013: 5)

Araştırmanın dayandığı bir diğer yapı ise "sosyal temsiller kuramı"dır. Sosyal temsiller teorisi, insanlar arasında "paylaşılan anlamlar"a işaret eder. Anlam oluşturma süreci, bireylerin bir sosyal olguyla ilgili var olan temsillerinden ve sosyal olarak paylaşılan bilgi birikiminden yararlanan sosyal gruplar tarafından tanımlanmaktadır. Sosyal temsiller bir kere oluştuktan ve derinleştikten sonra bizim dışımızdaki dünyayla ilgili gerçeğimizi oluşturur, dünyayı düzenleyiş ve algılayış biçimimiz haline gelir; böylece kendi temsillerimiz yoluyla sosyalleşmiş oluruz. Moskovici, Durkheim'm kolektif temsiller teorisinden hareketle, parçalara ayrılan ve gitgide farklılaşan bir toplumun, toplumun tümü tarafından paylaşılan birtakım temsillerin var olması sayesinde ayakta kalabileceğini ileri sürmüştür. Yoksa farklı sosyal gruplar, kendi tarihleri ve anlayışları üzerinden birbirinden farklı temsiller yaratacaklardır. Sosyal temsiller teorisi ve niteliksel araştırma içindeki pek çok yaklaşımın paylaştığı bakış açılarından biri de bir toplumun içindeki çok kültürlü perspektif ve fikirlerin fark edilmesi ve desteklenmesidir.

Sosyal temsiller teorisi kullanan bir araştırmacı kendi sosyal bağlamındaki bu çok kültürlü perspektifi ortaya çıkarmaya, incelemeye ve anlamaya çalışır. (Göregenli vd 2013: 32)

Bilişsel harita çiziminde katılımcılardan, A5 boyutundaki beyaz, boş bir kağıda, kurşun kalem, silgi kullanarak çizim yapmaları istenmiştir. Katılımcılara:

"Fevzipaşa'yı zihinlerinde canlandırmaları ve oluşan bu görüntüyü çizmeleri istenmiştir."

Bu çizim sürecinde katılımcılara tümüyle serbest oldukları, doğru ve yanlış gibi kavramların olmadığı özellikle belirtilmiş olup ekstra bir kağıt verilmeyeceği de eklenmiştir.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini görüşme (26) ve zihinsel (17) haritalama yöntemi için iki farklı grup olarak ele alınmıştır. Bunun temel sebebi ise iki çalışmanın farklı zamanlarda yapılmış olmasıdır. Bununla birlikte katılımcıların eğitim durumları da bir diğer etkidir.

Görüşme yönteminde; araştırmanın örneklemini toplam 26 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 5'i kadın, 21'i erkektir. Katılımcılar tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiştir.

Çalışmanın bulgular bölümünde de belirtildiği gibi eğitim seviyesi genelde ilköğretim aşamasında. Fevzipaşa mahallesinde yaşayan bireylerin var olan ekonomik sorunlar nedeniyle okula devam edemedikleri görüşmelerde belirtilmiştir.

Katılımcılar ağırlıklı olarak hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Müzisyen olanlar mesleklerini tanımlarken "klarinetçi" demektedirler. Kadın katılımcılardan biri hariç diğerleri çalışmamaktadır. Çalışan kadın katılımcı ise evlere temizliğe gitmektedir.

Katılımcıların yaş grupları çeşitlilik göstermektedir. Buna farklı yaş gruplarının farklı kuşakları oluşturmasından dolayı özellikle dikkat edildi.

Zihin haritalama yönteminde; araştırmanın örneklemini 17 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 6'sı kadın, 11'i erkektir. Katılımcılar tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiştir.

Katılımcıların yaş grupları çeşitlilik göstermektedir. Ancak 50 yaş ve üzeri katılımcı sayısı görece daha fazladır.

Görüşmeye katılanlarda olduğu gibi zihinsel haritalama yöntemine katılanlarında çoğu ilkokul mezunudur. Ancak görece daha homojen bir dağılım oluşmuştur.

Katılımcılar görüşme yönteminde olduğu gibi daha ziyade hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Kadın katılımcılardan biri muhasebe bölümünü bitirdiği halde çalışmamaktadır. Buna etken ise eşinin bunu doğru bulmamasıdır.

Bağ(ım)lı- Özgür: Mekâna Bakış

Bu bölümde yer alan sorular:

- Ne zamandır bu mahallede ikamet ediyorsunuz?
- Mahalleden taşınmayı hiç düşündünüz mü?
- Taşınmak istemenizin temel sebebi nedir?
- Neden taşınmayı düşünmediniz?

Çanakkale'deki bu mahallenin sakinlerinin genel mesleki dağılımına bakıldığında Roman üst kimliği çerçevesinde örgütlenilip, aynı sosyo-ekonomik skala içerisinde yer alınmakla birlikte, çeşitli mesleki dağılımlar görülmektedir. Ahmet Bey farklı mahallelerde oturmuştur. Ancak yine de mahalle dışına çıkıldığında, tıpkı Almancıların memleket hasreti çektiği gibi, Romanlar da mahalle hasreti çekmektedir. Şu sözler bu bağlılığın bir ifadesidir; "mahalle demek canım demek, her şeyim demek. İşte bu kadar önemli Fevzi Paşa..". Ahmet Bey, Ahmet Bey'i destekler nitelikte mahalle insanların kendi içlerine kapandıklarını ancak bunun temelinde mahalleliye imkan tanınmaması olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle mahalleli çevre edinmemekte, sabit fikirlere takılmakta, kendini anlatamadığından sorunları büyümektedir.

Fevzipaşa'nın bir diğer sakini Erdiç Bey de, çocukluğundan beri burada yaşadığını, Biga'dan geldiğini ve taşınmayı düşündüğünü söylemekte olup, mahallenin güzel insanlara sahip olduğunu belirtmiş ve onların yegane fırsatının çevre değişikliği olduğunu eklemiştir. Müzisyen olan Erdiç Bey, kısa vadede taşınmak fikrinden vazgeçse de, orta-uzun vadede çocuklarının geleceği için mahalleden taşınmak istemektedir. Hasan Bey ise, Kemalpaşa'ya iş için gittiğini söylemektedir. Bu anlamda, o çocuklarının daha başka insanlarla tanışması ve çok çalışarak daha güzel bir yaşam imkânına sahip olmalarını istemiştir. Ancak mahalleden gittikten sonra mahalleyi yermemiştir.

Feridun Bey de, doğduğundan beri Fevzipaşa Mahallesi'nde yaşadığını, buraya çok alıştığını ve bundan sonra taşınmayı düşünmediğini belirtmektedir. Bu kararının üzerinde iki temel faktör etkilidir.

İlk olarak kiranın 150-200 lira baremini geçmemesi, ikinci olarak dışarıya nazaran bir Roman için burada yaşamın daha kolay olmasıdır. Romanlar, dışarıya çıktıkça kiralar ve geçim zorlaşmakta, bu nedenle Fevzi Paşa'da kalmayı tercih etmektedirler. Bir diğer katılımcı olan Gökhan da dışarıda yaşamayı denediğini ancak huzur bulamadığını söylemektedir.

Şakir Bey ise 22 yıl bu mahallede oturmuş ancak genellikle dışarıda oturmayı tercih etmektedir. Bunda temel gerekçe çocukların daha iyi yetişmesinin sağlanmasıdır. Ancak bununla birlikte Şakir Bey de, Çanakkale'nin en yerli insanının Fevzipaşa'lılar olduğunu, özellikle boyacılık yapımlarından ötürü insanların evine girdiklerini ve onlarla yemek yediklerini- bunun insanlara güven telkin ettiğini söylemektedir.

Bir diğer katılımcı Canan Hanım ise, yaklaşık 20 yıldır Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'nde yaşadığını, buraya Gökçeada'dan gelin geldiğini belirtmektedir. Ona göre başka bir mahalleye gitmek asla akıllarından geçmemekte olup, düğünler ve komşu gezmeleri haricinde mahalleden ayrılmamaktadırlar. Bu bağlamda, Canan Hanım mahallede komşuluk ilişkilerinin gücünden de bahsetmektedir. Bir başka kadın katılımcı Naime Hanım ise 40 yıl önce evlenerek burada kaldığını, Fevzipaşa deyince aklına en önce mahallenin güzelliğinin geldiğini belirtmektedir. Ömür Hanım ise mahalleye 40 yıl önce evlenerek geldiğini, o zaman 13 şimdi ise 56 yaşında olduğunu söylemektedir. Ona göre mahalle "ekmek, su gibi bir şeydir" ve mahallesinden ve halkından çok memnun olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, Canan, Ömür ve Naime Hanım'ın hikayeleri- mahalleye gelin gelme anlamında, benzeşmektedir.

Çanakkale'nin bir başka yöresi olan Ezine'den Fevzipaşa Mahallesi'ne gelen Fahrettin Bey ise 25 yıldır burada oturduğunu, başka bir yere taşınmayı düşünmediğini, çünkü Roman kültürünün ancak bu mahallede yaşanabileceğini söylemektedir. Buradan hareketle, Fevzipaşa Mahallesi'nde oturanların genelde 20-25 sene önceye dayanan geçmişi olanlar ile kendilerini çocukluktan beri Fevzipaşa'da mukim olanlar olarak kategorize edilebildikleri görülmektedir.

Foto 1. Fevzipaşa Mahallesi Üstten Görünüm

Zihin Haritasındaki Mekansal Temsiller

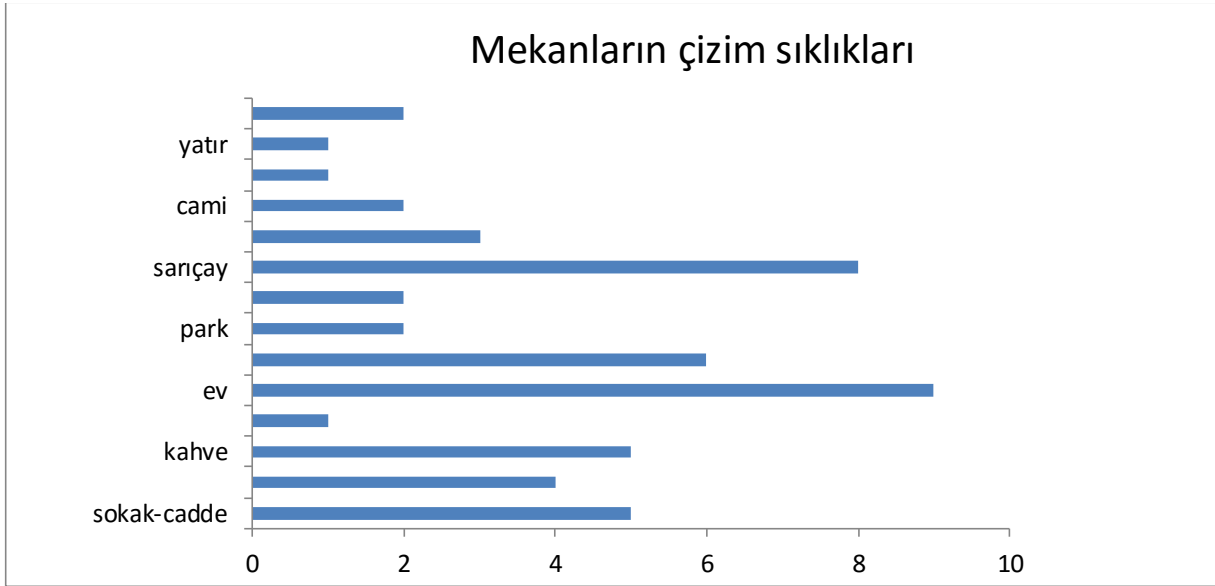
Haritaların tek tek çözümlenmesi sonucunda toplamda 95 öge bulunmuştur. Bu ögelerin 51'i isimlendirilmiş, 44'ü isimlendirilmemiş öğeden oluşmaktadır.

İsmlendirilmiş çizimlerin analizinde elde edilen bulgular değerlendirmeye alınmıştır. Romanların Çanakkale'ye yerleşiminde Çimenlik kalesi önem teşkil etse de katılımcıların çiziminde buna pek rastlanmamaktadır. Katılımcılar kişisel mekanlara daha çok önem vermişler ve evlerini, sokaklarını çizmişlerdir. Katılımcıların çizdiği mekanlardan biri de Zafer Meydanıdır. Bu alan daha çok toplanma, eğlenme, dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan katılımcılar için önem arz etmesi doğaldır. Ancak bu meydanın yanındaki Ermeni Kilisesinin çizimlere dahil edilmemiştir. Bunda katılımcıların hayatlarının bir parçası olmaması etkindir. Sarıçay da katılımcıların genelini çizdiği

mekanlardan bir diğeri. Bu mekan da katılımcıların gezindiği kenarında oturup dinlendiği yer olması bakımından şaşırtıcı değildir. Yine erkek katılımcıların hayatlarının bir parçası olan kahve de çizimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Haritalarda yer alan mekânsal imajların genel dağılımına bakıldığında, elde edilen sonuçların Lynch'in (1960) bilişsel haritalama konusunda geliştirdiği "Beşli Öge Yaklaşımı"nın bütünüyle desteklediği görülmüştür. Lynch (1960), Boston, Jersey City ve Los Angeles'ta yapmış olduğu bilişsel haritalama çalışmaları sonucunda şu beş ögenin bir kentin imajının oluşmasında önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır: Yollar, bölgeler, sınırlar, kavşaklar ve odak noktaları (belirli bina ve yapılar) (Göregenli vd 2013: 82) Bu alan çalışmasında da katılımcıların çizimlerine bakıldığında bu beş ögenin temelinde zihinsel temsillerin oluştuğu görülebilmektedir.

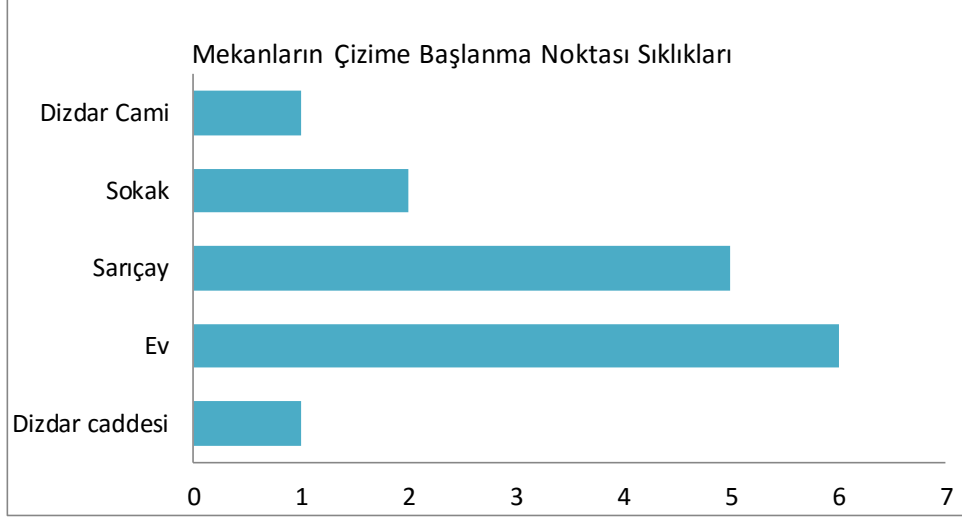
Şekil 5. Zihin Haritasındaki Başlangıç Noktaları

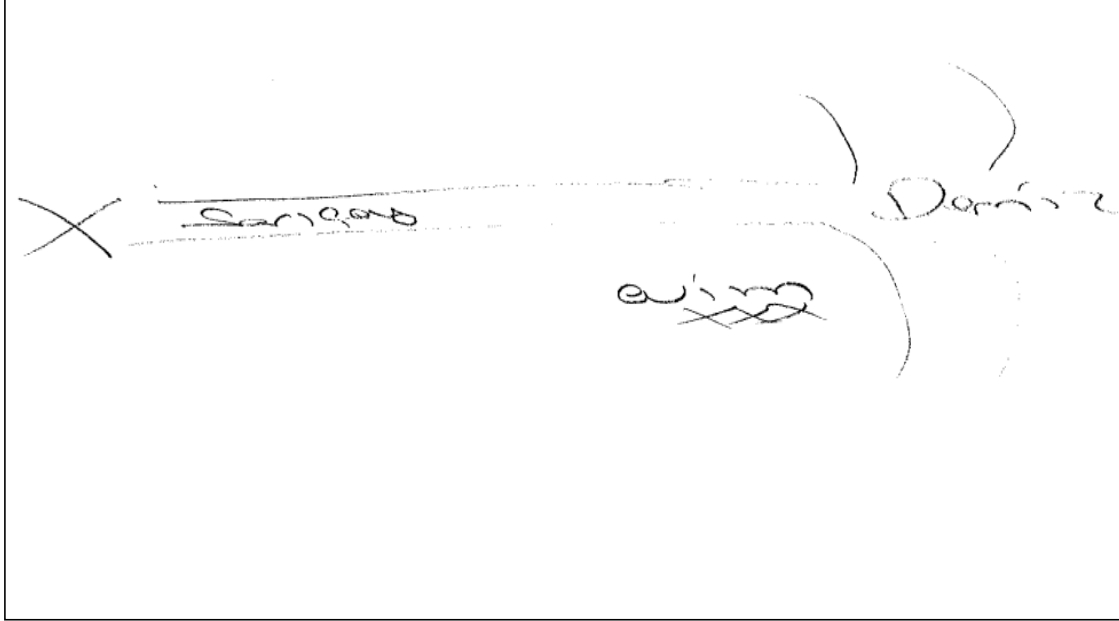
Katılımcıların çizime başladıkları noktalara bakıldığında kişisel mekan olan evlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Özellikle kadın katılımcılar çizime evlerinden başlamışlardır. Bir diğer önemli referans noktalarından biri de Sarıçay'dır. Bu iki mekan çizim sıklıkları açısından da en fazla tekrar eden mekanlardır.

Milgram ve arkadaşları (1972), kentsel imajların oluşumundaki etkenleri açıklamaya yönelik geliştirdikleri formülde, bir imajın tanınmasının, "popülasyonun akıcılığı anlamında merkezilik özelliği" ile "sosyal ve mimari açıdan ayırıcı özelliklerinin" bir fonksiyonu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu formülden hareketle, yazarlar imajın oluşumunu etkileyen etmenleri iki grupta toplamışlardır: fiziksel etmenler (bina ve yapıların ayırıcı mimari özellikleri, halk tarafından sıklıkla kullanılan alanlara yakınlıkları) ile sosyal etmenler (genelde kullanılan yapıların sosyal ve psikolojik anlamları). Milgram ve arkadaşlarının geliştirdiği formülün genel geçerliliği Appleyard (1976) tarafından geçmiş yıllarda desteklenmekle birlikte, bu çalışmanın bulguları ile de doğrulanmaktadır. (Göregenli vd 2013: 83)

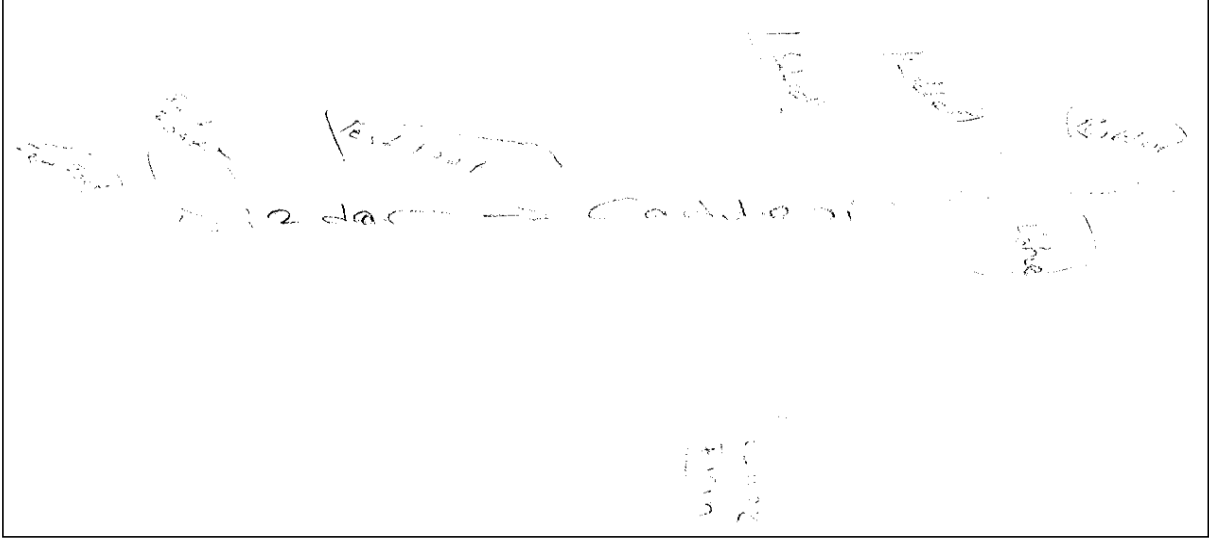
Şekil 6. Zihin Haritalarında Mekanların Çizime Başlama Noktaları

Şekil 7. Çizime Sarıçay'dan Başlanan Bir Harita Örneği

Şekil 10. Çizime Caddeden Başlanan Bir Harita Örneği

Sonuç

Fevzipaşa Mahallesi, gerçekten de şehrin kıyısında kurulmuş bir kenar mahalle görünümündedir. Fevzipaşalılar mahallelerinden hoşnut olduğunu, burada kendileri ile benzer insanlarla bir kültürü yaşattıklarını söylemektedirler. Fevzipaşa onlar için ata yurdu, baba mahallesidir. Bu nedenle bazı katılımcılar çocuklarının geleceği için taşınmayı düşünse de, genellikle mahallenin dışında yaşamayacağını, buraya gelin geldikten sonra alıştığını, Fevzipaşalı olmanın Fenerbahçelilik gibi olduğunu söyleyenler ağırlıkta gözükmektedir.

Özellikle kadın katılımcılar yağmur sonrası evlere su basmasından, park alanlarının yetersiz olmasından şikayetçiler. Mahallelerine yürüyüş alanı istemektedirler. Bu noktada yaşamlarını ağırlıklı olarak mahallede geçiren kadınların bu tarz isteklerinin olması doğal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum zihin haritalarında da açığa çıkmıştır. Kadın katılımcılar evlerini sokaklarını çizmişlerdir.

Mahallenin gündemindeki en temel konuların başında kentsel dönüşüm gelmektedir. Bir kısım mahalleli bunu gerekli görmekte olup, mahallelinin mahallesine geri dönmesi şartını koşmaktadır. Bir kısım mahalleli ise böyle bir şeyin mümkün olmayacağını, 300 yıllık bir gelenek olduğunu söylemekte ve kentsel dönüşüm sonrası kendi mahallelerine başkalarının yerleştirilmesinden hoşlanmayacaklarını belirtmektedir.

Referanslar

Göregenli, Melek, Karakuş, Pelin, Umuroğlu, İrem, Ömüriş, Erdem, Selçuk Kent Belleği: Dün Bugün ve Geleceğin Zihinsel Temsilleri, Selçuk Belediyesi Selçuk- Efes Kent Belleği Yayınları, İzmir 2013.

Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.

http://www.nufusu.com/ilce/merkez_canakkale-nufusu (20.11.2014)